

УДК 37.036

Валентина Титаренко, доцент, завідувач кафедри теорії та методики технологічної освіти,
декан факультету технологій та дизайну
Полтавського державного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття досліджує розвиток естетичного виховання, яке створює необхідні передумови для формування у майбутніх педагогів готовності та вміння вносити елементи прекрасного в усі ланки життя, дає можливість розуміти красу і створювати її самостійно, керуючись кращими зразками творів мистецтва.

Ключові слова: естетичне виховання, праця, декоративно-прикладне мистецтво, дизайн.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвиток теорії естетичної культури внесли великий вклад вчені-естети і педагоги І. Зязюн [1], Л. Коваль [2], О. Рудницька [3], В. Сухомлинський [4].

Система естетичного виховання студентської молоді – цілеспрямований, організований процес художньо-естетичної освіти, розвитку, виховання їх на основі сукупності ідейно-політичних і психолого-педагогічних обґрунтованих програмно-методичних документів, який здійснюється в нерозривному зв'язку з ідейно-політичним, моральним і трудовим вихованням, зі збереженням єдиних психолого-педагогічних і методичних принципів, засобів у щоденному житті і діяльності.

Основними складовими естетичного виховання є розумове, моральне, духовне, сенсорне, трудове, економічне, екологічне, правове та патріотичне виховання, а також виховання національної свідомості та самовиховання.

Праця – великий вихователь, вона є основою будь-якої естетичної діяльності, яка формує естетичне почуття, смаки, ідеали, розвиває здібності, навчає правильно розуміти естетичні цінності, потребу у ствердженні прекрасного та величю у своїй праці, способі життя.

Краса праці формує культуру особистості, перетворює працю у сферу задоволення її головних духовних потреб. К. Ушинський писав: "Повинні виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя", так як "тільки внутрішня, духовна, життєдайна сила праці є джерелом гідності людини, а разом із тим і моральності, і щастя" [1, 337].

У гармонійному розвитку людини трудові і

естетичні основи не тільки взаємодіють, але й взаємно зумовлюють одне одного. "Трудове виховання, – говорив В. Сухомлинський, – це гармонія трьох понять: треба, важко та прекрасно". Його повчальний досвід можна сформулювати як те, що "радість праці – могутня виховна сила" [4, 118].

Естетичний розвиток особистості, з одного боку, є результатом різноманітної діяльності людини, а, з іншого – має певний вплив на цю діяльність. Тому сферу естетичної активності людини розглядають у процесі її праці, суспільної діяльності та широкому колі моральних відносин.

Свідоме розуміння естетичних закономірностей трудової діяльності мов би цементує, закріплює формування системи естетичних орієнтирів у трудовій сфері.

Естетичне виховання у процесі праці передбачає здійснення певних виховних дій, а не є простим автоматичним побічним наслідком трудових умов. Кожний педагог повинен ясно усвідомлювати та відчувати естетичні основи предмета діяльності.

Почуття прекрасного виникло в процесі трудової діяльності людини. В праці людина отримала насолоду від результатів творчих, фізичних і розумових зусиль, від досконалості форм і змісту предметів своєї діяльності, від перетворення ним самим оточуючого світу. Але праця, надзвичайно важка, погано організована, безплідна за результатами, викликає у людини негативні емоції, породжує відчуття огидного й потворного. Відношення до праці як до чогось романтичного, прекрасного, з однієї сторони, і сприйняття його як явища потворного – з другої, являє собою різні сторони естетичного відношення до праці.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Різне сприйняття естетичних сторін праці людиною залежить перш за все від характеру суспільного ладу, суспільних відносин, положення людини в системі праці, від мети, організації, кінцевих результатів. Але головне в тому, що із загальної гами почуттів, загальної системи складних відносин до праці як способу освоєння світу людина навчилася виділяти естетичні почуття, своє ідейно-емоційне відношення, яке вона поступово почала переносити на всі інші явища, і це примусило її до намірів виділення і узагальнення краси праці та дійсності, до створення творів, в яких концентрується естетичний світогляд і світовідчуття. Так виникла творча діяльність по створенню узагальнених художніх образів.

Таким чином, дякуючи праці, виникло естетичне відношення до життя, зародилось мистецтво. Але мистецтво само по собі не тільки специфічна область художньої діяльності як концентрований вираз прекрасного, осміювання потворного, підвищення благородного, засудження огидного, воно стало могутнім морально-естетичним стимулом життєдіяльності. В залежності від того, як в мистецтві показана праця, формується суспільна думка, реальне відношення людей до праці. Цим як би замкнувся своєрідний цикл: праця – естетичне відношення до праці – художнє відображення праці в мистецтві – стимулювання праці мистецтвом.

Праця повинна бути не лише ефективною і виробничою, не лише приносить моральне задоволення, але і викликати естетичні почуття, бути естетично привабливою. Творча праця повинна приносити радість. У вихованні відношення до праці як естетичного явища необхідно йти від потреб суспільства, від конкретної праці до пошуків і створення краси в ній.

В сучасних умовах освіта виступає важливим фактором відродження нації, гармонійно розвиненої особистості майбутнього вчителя – носія кращих надбань національної та світової культури, здатної до саморозвитку та самовдосконалення, передачі досвіду своїм вихованцям – школярам.

Національна самосвідомість, характер та світогляд успішно формуються тоді, коли студенти готові не лише теоретично пізнати, а й практично продовжувати культурно-історичні, мистецькі традиції свого народу. Таким чином, напрямком реалізації цього є взаємодія практичного навчання і естетичного виховання студентів шляхом їх залучення до національних скарбів нашої культури, декоративно-прикладного

мистецтва, щоб його засобами прищепити учням високі норми і принципи моралі, прагнення до творчої діяльності, яка є засобом реалізації духовних потреб особистості.

Вивчення декоративно-прикладного мистецтва у вищому навчальному закладі освіти сприяє поглибленню знань з історії і культури України, національно-орієнтованих переконань, збагаченню і урізноманітненню практичної діяльності студентів, поглибленню їх мотивації, розширенню спеціальних знань, умінь та навичок, розвитку логічного мислення, вміння аналізувати, систематизувати та засвоювати нові знання, удосконаленню психофізіологічних якостей (спостережливості, творчої активності, смаку, сприйняття точної координації рухів тощо), естетичному та трудовому вихованню.

Таким чином, роль декоративно-прикладного мистецтва та дизайну полягає в тому, що в центрі уваги процесу навчання майбутніх вчителів трудового навчання знаходяться питання підвищення практичного направлення навчальної діяльності, зорової пам'яті, виховання широкої художньо-естетичної культури і художнього смаку, спостереження оточуючої дійсності і творчого її перетворення, творчої ініціативи у процесі професійної діяльності.

Вивчення художніх творів дає майбутнім поколінням знання правди про рідну культуру, прищеплює вміння адекватно сприймати мистецькі цінності певного етносу, виховує почуття національної гідності та патріотизму.

Світ декоративних образів, яскравих кольорів, простих і доступних творів декоративно-прикладного мистецтва захоплює людей, викликає насолоду, одухотворює їх, підносить до стану натхнення, створюючи тим самим психологічний комфорт. Подальше глибоке спілкування зі світом прекрасного активізує людські емоції, викликає до життя творчу уяву, стимулює фантазію, пробуджує художнє відчуття, формує елементи образного мислення. Нагромаджений емоційний досвід пробуджує в людині художника з високою культурою і гамою відчуттів, веде до удосконалення інтелекту.

Естетичне освоєння дійсності людиною не обмежується лише діяльністю в галузі мистецтва: у різних формах воно присутнє в будь-якій діяльності. Відбиваючи цілісний характер формування особистості, естетичне виховання перебуває у тісних і різноманітних зв'язках з усіма іншими складовими гармонійного виховання, зокрема, трудового. Якщо людина здатна відчувати красу, поезію творчої праці – це свідчить про високий рівень естетичного

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

розвитку. Людина, так чи інакше, прагне вносити у своє життя красу.

Процес створення виробів декоративно-прикладного мистецтва студентами Полтавського педагогічного університету імені В.Г. Короленка розпочинається від сприйняття зразків, які зберігаються в музеї факультету, при огляді у краєзнавчому музеї чи виставці творів майстрів декоративно-прикладного мистецтва і продовжується у роботі над ескізами, кресленнями, малюнками.

Художня праця включає студента у творчу діяльність, яка стимулює формування стійкого інтересу до праці, формує естетичне розуміння навколишнього середовища, надає можливість набуття спеціальних художніх умінь та навичок, розвиває власні особистісні якості.

Виховання художнього смаку спонукає людину до естетичної діяльності, яка характеризується певними результатами і передбачає, що під час занять студенти втілюють доступні їм елементи прекрасного у вигляді творчих робіт (килим, писанка, жіноча або чоловіча сорочка, рушник). Виконуючи навчальні завдання, вони наче заново відтворюють запропоновані зразки, оживляючи їх за допомогою власних почуттів, думок і асоціацій, передаючи при цьому свій емоційний стан, збагачений особистим художнім досвідом. І яким би малим і обмеженим не був цей досвід, він все-таки допомагає студентам надавати своїм виробам характеру індивідуальної неповторності і своєрідності.

Естетичні переживання повинні викликати вся навчально-трудова діяльність студентів. Естетика, наголошуючи на провідній ролі творчого уявлення в емоційному житті і пізнавальній діяльності людини, демонструє простоту, в основі якої лежить вища доцільність і гармонія. У процесі творчого пошуку, усвідомлюючи єдність абстрактності, логічності і висновків, студенти починають повніше відчувати красу і радість пізнання та праці. Багато естетичних вражень дає колективна праця, якщо вона визначається високою суспільною значимістю, несе в собі творчий початок, приносить задоволення і почуття успіху, увінчується корисним позитивним результатом. Для того, щоб праця приносила естетичну насолоду, вона повинна бути відзначена красою і точністю рухів, економією часу, натхненням, захопленістю, святковою радістю і приємною втомою від гри фізичних і розумових сил.

Через творчу працю, яка дає максимальну можливість розкрити всі сторони людської особистості, йдуть найактивніші процеси творчої

матеріалізації духу, самовиявлення і самоствердження людини. Трудові процеси, які лежать в основі майстерності, викликають до дії уяву, фантазію, без яких не існує емоційної культури людини, формують цінні риси характеру: почуття власної гідності, цілеспрямованість, наполегливість у подоланні труднощів, вміння створювати художньо-естетичні вироби.

Активне вивчення спадщини народного мистецтва, як своєрідної форми трудової та творчої діяльності, має важливе значення у вихованні. На заняттях з декоративно-прикладного мистецтва майбутні вчителі опановують найрізноманітніші техніки з художньої обробки дерева, вишивки, килимарства, лозоплетіння.

Творчий пошук студентів при виготовленні творів можна умовно поділити на наступні етапи: перші творчі накопичення, задуму, реалізація змісту композиції, остаточна обробка.

Перші творчі накопичення – вивчення всього того, що дає багатий інформаційний матеріал: оточуючої дійсності, архівних матеріалів, літературних джерел, художньої спадщини, експонатів різних музеїв і приватних колекцій.

Другий етап творчого процесу виникнення задуму – це визначення і конкретизація сюжету, вибір матеріалу, створення відповідних його частин та ін.

Етап реалізації задуму включає обмірковування, уточнення, удосконалення його.

Період остаточної розробки сюжету полягає у остаточній розробці як окремих елементів, так і виробу в цілому різними техніками (різьблення, інкрустація та інші).

Результатами творчих розробок кожного студента стає практична частина до курсової та дипломної роботи, які засвідчують не тільки рівень їх підготовки з обробки певного виду матеріалу (глини, дерева, металу, тканини), а й про сформовані естетичні смаки, погляди на історію та традиції власного народу.

Красномовним свідченням досконалості кожного виробу, його культурної значимості та втілення у ньому національних почуттів може засвідчити створений в університеті музей-майстерня студентських творчих робіт, який включає одинадцять відділів. За останні роки роботи студентів демонструвалися у Національному Палаці “Україна” під час творчих звітів майстрів мистецтв та колективів художньої самодіяльності області “Пісенна мова Полтавщини”, “Симфонія Полтавського краю”; “Сучасна освіта в Україні-2000”; щорічних ярмарках педагогічних технологій, Всеукраїнських

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

та обласних науково-практичних конференціях, які відбувалися у педагогічному університеті, а також літературно-меморіальних музеях ім. І.П. Котляревського, В.Г. Короленка, звітах художньої самодіяльності “Студентська весна – 2002, 2003”. Творчі роботи студентів уособлюють різні напрями народного мистецтва України і Полтавщини, які опановують студенти у процесі навчання, підтверджуючи давню і справедливую мудрість про невмирущість народної творчості.

Естетичне виховання студентів засобами декоративно-ужиткової творчості здійснюється різними методами та шляхами, які відповідають природі, особливостям кожного з її видів (українська народна вишивка, килимарство, плетіння). Тому доцільним буде вивчення модуля “Проектування та виготовлення вишитих виробів” здійснити із застосуванням розробки творчого проекту. Нижче приведено приклад розробки такого проекту виготовлення певного виробу. Застосування методу проектів зможе допомогти майбутнім вчителям під час проведення навчальної педагогічної практики. Таким виробом є український рушник, який виконаний різними вишивальними техніками.

3. Визначення затрат часу на виконання проекту.

4. Організація робочого місця.

5. Виконання технологічних операцій.

6. Економічне обґрунтування проекту.

III. Заключний

1. Ліквідація недоліків.

2. Дослідження виробу, контроль його параметрів.

3. Розробка реклами виробу, його товарного знаку.

4. Оформлення проекту.

5. Захист проекту.

Дидактично-методичне забезпечення вивчення модуля “Проектування та виготовлення вишитих виробів” включає:

1. Українські рушники різних регіонів України.

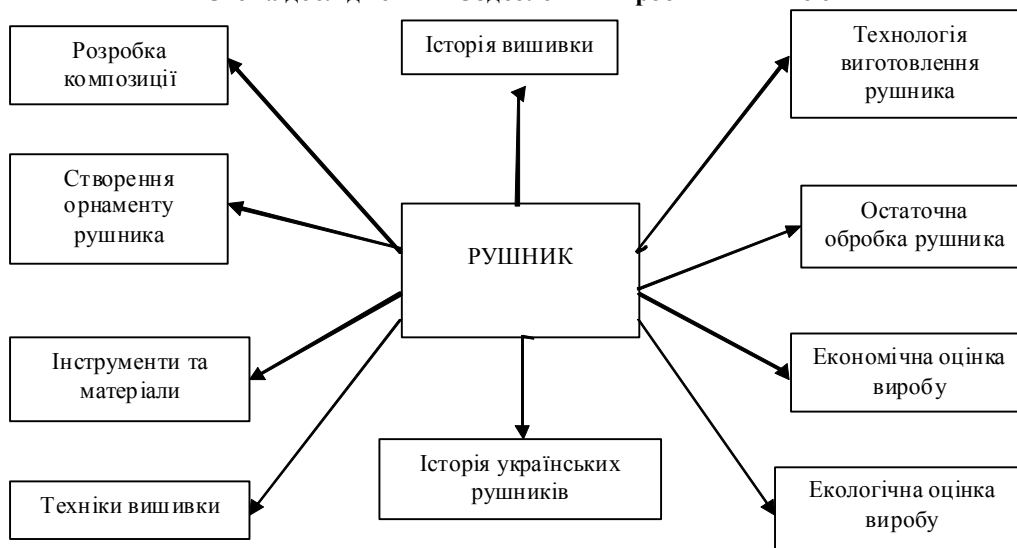
2. Таблиця “Техніки вишивки”.

3. Зразок технік вишивки.

4. Вироби, які оздоблені вишивкою: серветки, скатертини, штори, фіранки, картини, сувенірні вироби, жіночий та чоловічий одяг, прикрашений вишивкою.

5. Схеми рушникових заповнень.

Схема дослідження “Оздоблення виробів вишивкою”

Основні етапи та операції проектно-технологічної діяльності при виготовленні рушника:

I. Початковий

1. Вибір теми проекту.

2. Побудова обдумування.

3. Вибір ідей і моделі проекту.

II. Основний

1. Вибір матеріалу, інструменту та обладнання.

2. Складання технологічної карти, креслення ескізів.

6. Підручники, посібники:

1. Бойко А.М., Титаренко В.П. Український рушник: засіб національного виховання і витвір народного декоративно-ужиткового мистецтва / на прикладі Полтавського вишиваного рушника/. – Навчально-методичний посібник. – Полтава: Верстка, 1998.

2. Титаренко В.П. Полтавська традиційна вишивка: минуле і сучасне /виховний аспект/. – Навчально-методичний посібник. – Полтава: Верстка, 2000.

